

РОЗДІЛ 4. ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ

УДК 330.31 (254)

СУТНІСТЬ ВІДТВОРЕННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

О. М. МЕЛЬНИК

У статті подано шляхи відтворення земель сільськогосподарського призначення. Розглянуто різні можливі варіанти.

In the article recreation of earths of the agricultural setting is given in the article. Different possible variants are considered.

Ключові слова: відтворення, земля, сільське господарство.

Виробництво сільськогосподарської продукції, зважаючи на її значимість в життєдіяльності суспільства та забезпеченні економічного розвитку, повинно постійно відновлюватися або відтворюватися для того, щоб забезпечити його неперервність. У Новому тлумачному словнику української мови відтворення трактується як постійне відновлення, безперервне повторення суспільного виробництва [1, с. 330]. В економічному словнику під відтворенням розуміють відновлення витрачених факторів виробництва (природних ресурсів, робочої сили, засобів виробництва) з метою їх подальшого використання у виробництві [2].

Відтворення аграрного капіталу можна розглядати на рівні сільськогосподарського підприємства, а також на рівні галузевому. Складовою частиною цього відтворення є проблема відтворення природного капіталу, зокрема й землі, як основної складової природно-аграрного капіталу. Зазначимо, що постановка питання відтворення природних ресурсів як проблеми очевидна. Актуальність проблематики обумовлена тим, що масштаби нераціонального використання

©О.М. Мельник - здобувач кафедри фінансів і економіки природокористування Національного університету водного господарства та природокористування

земельних ресурсів аграрним сектором економіки досягли нині величезних масштабів та істотно впливають на навколишнє природне середовище та економічне середовище зокрема. Тому паралельно із розвитком аграрної економіки повинно здійснюватися постійне відтворення земельних ресурсів, тобто відновлення їх попереднього стану або суттєве покращення цього стану.

Відтворення земельних ресурсів нерозривно пов'язане з їх охороною та раціональним використанням. Охорона, раціональне використання земельних ресурсів, їхнє відтворення є обов'язковими умовами розвитку сфери землекористування на засадах сталого розвитку в умовах ринкової економіки.

Відтворення земельних ресурсів є результатом раціонального використання земель, якщо землекористування організоване таким чином, що якісні параметри земельних ресурсів самовідтворюються. В рамках такого відтворення зберігається природна родючість ґрунтів. Раціональність землекористування характеризується структурою використання сільськогосподарських угідь, якістю екологічного потенціалу землі, наслідками її використання.

Функціонально-сутнісне місце відтворення земельних ресурсів у системі їх раціонального використання та охорони відображено на рис. 1.

Відтворення земельних ресурсів слід розглядати з позиції ресурсу та капіталу. Відтворення землі як ресурсу передбачає процес відновлення її родючості природним шляхом (самовідтворення), коли інтенсивне навантаження на земельні ресурси таке, що дозволяє ресурсу самостійно репродукувати затрачені якісні параметри (можливе за умови органічного землеробства), а також штучним заходом.

Останнє обумовлено тим, що в сільському господарстві земельні ресурси дедалі інтенсивніше використовуються. Звідси необхідність забезпечення потреби сталого функціонування системи аграрного природокористування вимагає заходів для протистояння й боротьби з деструктивними чинниками, які можуть стати причиною деградації ґрунтів та порушення балансу виробничо-природної сфери. Тому штучне ідтворення передбачає відновлення якісних характеристик земель антропогенним фак-

Рис. 1. Функціонально-сутнісне місце відтворення в системі заходів раціонального землекористування та охорони земель

тором через проведення таких заходів як рекультивація земель, меліорація земель, здійснення заходів по покращенню агротехнічних характеристик ґрунтів, закладання лісозахисних смуг тощо. Такий тип відтворення покликаний репродукувати штучну родючість ґрунтів.

Основою простого відтворення ґрунтової родючості є застосування землеробського закону повернення. Велике значення для відтворення земельних ресурсів відіграють ґрунтозахисні технології, які підвищують врожайність сільськогосподарських культур та поліпшують їх якість, використання нетрадиційних органічних добрив (солома, бадилля тощо), що актуально в умовах дефіциту традиційного органічного добрива. Але тут слід пам'ятати, що недостатньо повернути в ґрунт лише винесені елементи живлення.

Повинна повертатися й органічна речовина (надземна біомаса), оскільки вона є енергетичним джерелом ґрунтоутворення, поживою для ґрунтової біоти.

Для належного відтворення земель потрібно: поліпшити якісну структуру асортименту пестицидів через застосування менш токсичних речовин; розробити інтегровані методи захисту рослин, які передбачали б зменшення обсягу застосування хімічних засобів за рахунок збільшення масштабів використання інших прийомів і вдосконалення прогнозу та контролю за поширенням шкідливих організмів.

Сівозміни відіграють також вагомую роль в умовах ґрунтозахисного землеробства. При цьому вони виконують не лише агротехнічну функцію відтворення, але й економічну, оскільки мають відповідати поставленій меті та кон'юктурі ринку. Поряд із застосуванням та дотриманням сівозмін доцільно переходити до мінімалізації заходів із обробітку ґрунту. Це не лише посилює інтенсивність ґрунтоутворення в агроценозах, а ще й підвищує врожайність сільсько-господарських культур, економічно зменшує витрати засобів виробництва для отримання врожаю.

Вагоме місце в системі відтворювальних заходів у сфері аграрного землекористування слід відвести розвитку екологічної мережі (екомережі), яка передбачає не лише підтримку екологічного балансу, але й оптимізує структуру сільськогосподарського землекористування [3-4].

Засобом відновлення земель є рекультивація. Основним напрямом використання порушених земель після проведення рекультиваційних робіт є сільськогосподарське використання. Якщо гірничотехнічний етап рекультивації передбачає зняття та складування родючого шару ґрунту, планування поверхні, формування схилів, спорудження шляхів, гірничотехнічних і меліоративних споруд, а також покриття спланованої території родючим шаром ґрунту, то біологічний стан рекультивації включає комплекс агротехнічних і фітомеліоративних заходів, спрямованих на відновлення ландшафтів і відтворення родючості земель для використання їх у сільському господарстві [5, с. 59].

На мезорівні відтворення землі як складової аграрного капіталу має певні особливості, які визначаються дією об'єктивних економічних законів, різноманітністю форм

власності на землю, економічними інтересами землекористувачів. Щодо останніх то, як зазначають І. Бистряков та О. Олексюк, для них розширене відтворення капіталу здійснюється екстенсивним шляхом або шляхом інтенсифікації. Екстенсивний шлях полягає в залученні додаткових земельних площ або через їх оренду, або через придбання; інтенсивний – у додаткових капіталовкладеннях у наявну землю для зростання економічної родючості. Вибір напряду відтворення, з точки зору цих вчених-економістів, залежить від порівняльного господарського ефекту тих чи інших заходів. Зростання обсягів доданої вартості досягається й через збільшення ефективності використання земельного капіталу – шляхом оптимізації співвідношення його обсягів і обсягів інших залучених видів капіталу при їх розширеному відтворенні [6, с. 25].

Специфіка відтворення земельного капіталу обумовлена ще й тим, що право приватної власності на землю обумовлене двоякою природою землі як об'єкта власності – особистого та суспільного блага. Тому пріоритетним є більш глобальне – збереження та розширене відтворення якостей землі як суспільного блага. Водночас приватний власник повинен володіти спеціальною аграрною освітою та нести зобов'язання щодо цільового використання земель сільськогосподарського призначення задля задоволення суспільних потреб. У цьому полягає сутнісний зміст відтворення земельних ресурсів як складової аграрного капіталу.

Відтворення земельного капіталу вимагає встановлення взаємозв'язків як між елементами складових авансованого аграрного капіталу, так й між суб'єктами землекористування; дослідження пропорцій, при яких створюються умови для здійснення відтворювального процесу. Відтворювальні процеси земельного капіталу на мезорівні залежать від: зусиль індивідуальних суб'єктів землекористування, рівня розвитку фінансової та технічної кооперації між ними, задля подолання низької ефективності відтворення в умовах роздробленості земельних ділянок; ефективного використання земельних ресурсів і т.д. Крупні сільськогосподарські товаровиробники у планах економічного розвитку повинні враховувати відтворювальні можливості земельних ресурсів у ході раціонального землекористування та підвищення їх потенціалу.

Відтворення земельного капіталу можна представити як функцію первинних чинників – одиничних процесів відтворення земельних ресурсів сільськогосподарськими підприємствами всіх форм власності, фермерськими та селянськими господарствами. Відтворення земельних ресурсів це певний цикл, який забезпечує репродукцію земельних ресурсів, як основної бази для функціонування всіх суб'єктів аграрної економіки. Основним етапами цього циклу виступають: потреба, інтерес, діяльність, стимул та споживання (рис. 2).

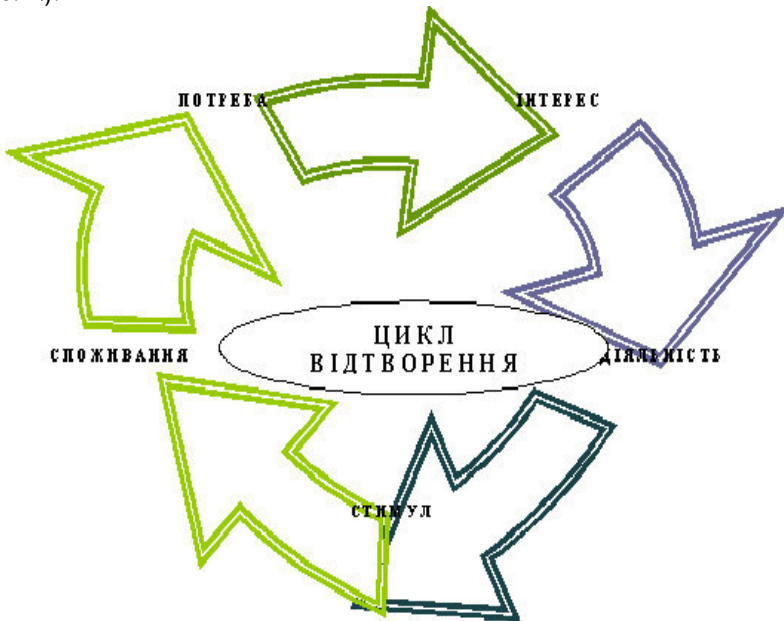

Рис. 2. Цикл відтворення земельних ресурсів

Процес виробництва сільськогосподарської продукції базується на певних економічних потребах (виробництво матеріальних благ для задоволення фізіологічних потреб населення, сировинних потреб інших сфер економіки), які вимагають залучення в господарський оборот земельних ресурсів.

Ці потреби зумовляють виникнення економічних інтересів.

При цьому інтереси мають двоїсту природу: забезпечення економічної вигоди від виробництва сільськогосподарської продукції та умов для належного збереження та примноження природно-ресурсного потенціалу. На цьому етапі власне визначається стратегія майбутнього землекористування: екологічно орієнтована чи споживацька.

Завершальним елементом циклу відтворення земельних ресурсів є споживання, яке полягає у використанні виробленого блага, присвоєнні економічної вигоди та відновлення спожитих складових капіталу. На цій стадії циклу визначається яка частка економічної ренти буде спрямована на відтворення земельних ресурсів, що вплине на подальший їх стан та можливість задовольняти нові потреби. У гіршому випадку нові потреби будуть пов'язані з необхідністю відновлення екологічної рівноваги земельних ресурсів.

У розглядуваному відтворювальному циклі тріада "діяльність-стимул-споживання" виступає базисною в питанні обґрунтування необхідності розробки економічного механізму відтворення земельних ресурсів та обґрунтування основних його інструментів.

Бібліографія

1. Яременко В., Сліпущко О. **Новий тлумачний словник української мови** – 2-е вид., випр. – Т.1.-К.: „Аконіт”, 2007. – 928 с.
2. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. **Современный экономический словарь**. – 2-е изд., испр. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 479 с.
3. Bennet G. **The Pan-European Ecological Network**.– Amsterdam, 1998.–28p.
4. **Perspectives on ecological networks** / Ed. by P.Nowicki, G. Bennet, D.Middleton and other. ECNC publications on Man and Nature; V.1. – 1996. – 192 p.
5. **Теоретичні основи державного земельного кадастру**. Навчальний посібник / М. Г. Ступень, Г. Й. Гулько та ін. – Львів: "Новий Світ – 2000", 2003. – 336 с.
6. Бистряков І.К., Олексюк О.І. **Капіталізація земельних відносин в Україні в контексті зміни уявлень про управління господарством** // Стратегія економічного розвитку України: Зб. наук. пр. – К.: КНЕУ, 2002. – Вип. 5 (12). – С.19-25.

Рецензент: д.е.н., професор Павлов В.І.